

TEŞKİLAT-I MAHSUSA BELGELERİNE GÖRE 1917 RUS İHTİLALİ SIRASINDA TÜRKİSTAN

Dr. İsrail KURTCEPHE

Türkistan, Siriderya, Yeđisu, Fergâne, Semerkant ve Maverây-ı Bahr-i Hazer'i içine alan geniş bir ülkedir. Türkistan'a Buhara ve Hive ilave edildiğinde uzunluğu, 2550, genişliği 1400 km olup yüzölçümü 1.842.000 Km² dir.

Bu topraklarda 15.000.000 nüfus yaşamaktadır. Bu nüfusun 400.000'den biraz fazlası Avrupalıdır. Halkın % 13'ü şehirlerde, % 62'si köylerde yaşamakta, % 25'i ise göçebe bir hayat sürdürmektedirler. Şehir halkının büyük kısmı tüccar ve sanayici, bir kısmı fabrikalarda işçi olarak çalışmakta, bir kısmı da dini işlerle meşgul olmakta ve ulema diye adlandırılmaktadır. Ayrıca devlet dairelerinde çalışan memurlar da vardır.

Türkistan topraklarının % 15'in dağlar, % 20'sini çöller, % 12'sini ormanlar kaplamaktadır. Geriye kalan alanlar tarım arazisi olarak kullanılmaya uygun olduğu halde büyük bir kısmı el değmemiş topraklar olarak durmaktadır. Çar Hükümeti, bu boş yerlere Rus göçmenleri yerleştirmeye çalışıyordu. Başlangıçta Taşkent'ten Semerkant'a kadar uzanan boş yerlerin büyük bir bölümü Siriderya'dan kanallar açılarak Rus göçmenlerinin yaşayacağı yerler haline getirilmesi düşünülmüştü. Projenin bir kısmı bitirilmişti. Rusya'da ihtilal patlak verdiği sırada çalışmalar hızla devam ediyordu.

Türkistan'da en çok ekilen ürün pamuktur. Savaş öncesinde Rus Hükümeti, pamuk ihtiyacının büyük kısmını Türkistan'dan sağlıyor, gerisini ise Amerika'dan ithal ediyordu. Savaş yıllarında ithalat yapamayan Rusya, ihtiyacının tamamını Türkistan'dan karşılamak zorunda kaldı.

Yarım asrı aşkın bir süredir Türkistan Rus çizmesi altında çiğneniyordu. Bu yarım asırlık Rus esareti altında Türkistan müslümanları çok felaketli günler geçirdiler. Irz ve namusları payımal oldu. En zen-

gin yerler müslümanlardan zorla alınarak Rus göçmenlerine verildi. Türkistan halkının milli okullar ve medreseler açmak için vakıflara başladıkları milyonlarca Türk parası gasbedildi. Türkistan'da milli şuuru canlandırmaya çalışan Türk gençleri karanlık zindanlara, Sibirya'nın buzlu sahralarına sürüldüler. Hakkı söyleyen, hukukunu savunmaya kalkışan ağızlar kurşunlarla susturuldu.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından beri Türkistanlılara reva görülen zulüm ve işkenceler engizisyon vahşetini andırır. Savaşın başında Yedisu eyaletindeki Kırgızların yüzbinlerce hayvanları ve mevcut erzakları, Çar Hükümeti tarafından gasbedilerek zavallı halk aç ve çıplak bırakıldı.

Rus Hükümeti, bununla yetinmiyerek oradaki Rus göçmenlerine Yedisu müslümanlarının mal ve mülkünü yağmalama izni verdi. Bu canavarlar mazlum insanların mallarını yağmalamakla kalmayarak kadın ve kızların ırzlarına tecavüz ettiler. Yüzbinden fazla Kırgız Türk'ünü türlü işkencelerle vahşice katlettiler. İkiyüz bin Kırgız da hayatlarını kurtarmak için Çin'e doğru yola çıktılar. Fakat Çin Hükümeti, Rus Hükümeti'nin baskısıyla can derdine düşen bu biçare insanlara sığınma hakkı tanımadı. Çinliler ancak çocukları kabul edebileceklerini, yetişkinleri ise kabul etmelerinin mümkün olmadığını söylediler. Çaresiz çocuklarını Çinlilere bırakarak vatanlarına dönen Kırgızlar, Rusların zalim penşelerinden kendilerini kurtaramadılar, hunharâne bir şekilde katledildiler¹.

1916 yılı Ağustos ayından itibaren Türkistan müslümanlarından zorla amele toplamak makdasıyla Çar Hükümeti tarafından yayınlanan ferman uygulamaya konuldu. Çarın bu fermanı gereğince Türkistanlılardan ikiyüz bin amele alınarak savaş cephelerinde en tehlikeli yerlerde çalıştırılacaktı. Türkistan müslümanları hangi şartlarda ve nerelerde çalıştırılacaklarını öğrenmek maksadıyla mahalli Rus Hükümeti'ne bir heyet gönderdiler. Hükümet, bu halk temsilcilerini kapı önünde kurşunla, süngüyle karşıladı. Bu durum halkın şüphesini artırdı. Her tarafta bu haksızlığa karşı bir galeyan ve tepki doğdu.

Rus Hükümeti, halkın haklı tepkisini bir toplu isyan olarak değerlendirek suçsuz, günahsız halkı asmağa ve kesmeye başladı. Taşkent'te onbinlerce insan kurşuna dizildi. Cızah şehri, Hokand Askeri Valisi İvanof'un kumandasındaki Rus askerleri tarafından yerle bir edil-

1 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2/6.

di. Müslüman halkın malları son çöpüne kadar yağmalandı. Bu olayda yedisu vilayetinde 60.000'den fazla Türk katledildi. Bütün Türkistan'dan 150.000 amele, zorla toplanarak cephelere gönderildi².

Türkistan halkı böyle felaketli günler geçirmek de iken Rusya'da ihtilâl oldu. Yeni yönetim, Rusya'da yaşayan her millete kendi mukadderâtını tayin hakkı verildiğini açıkladı. Bundan sonra Rusya'da hâkim, mahkum kalmadığı, bütün halkın hukuken eşit olduğu hürriyet fermânıyla ilan edildi. Sözkonusu fermanda yer alan esaslara binaen Rusya'yi geçici olarak yönetmek için Rusya'nın her tarafında geçici "İcra Heyetleri" oluşturuldu.

Türkistan'da da ülkeyi yönetecek geçici bir icrâ heyeti kuruldu. Türkistan genel valisi yerine bütün Türkistan'ı yönetecek olan 22 üyeli bu heyete, 14 milyon müslümanı temsilen ancak dört üye alınırken ülkede bir azınlık durumunda olan ve nüfusun sadece % 2'sini oluşturan Ruslar'dan ve diğer hristiyanlardan 18 üyeye görev verildi. Daha Rus inkılâbının ilk günlerinde hürriyet fermânında açıklanan esaslara büsbütün aykırı bu haksız uygulama, Türk halkının tepkisiyle karşılaştı. Petrograd'a şikayet telgrafları çekilerek Rusya'da her milletin hukuken eşit olduğu bir zamanda Türkistan müslümanlarına reva görülen bu haksız muamelenin derhal düzeltilmesi istendi.

Sosyalist Ruslar, başta Kerensky olmak üzere Türklerin bu haklı şikayetine kulak asarak "Sizin toplumsal işlere hazırlığınız yok, siyasi ve sınıfsal teşkilâtlardan yoksunsunuz. İnkılap zamanlarında memleket ancak böyle teşkilâtlar tarafından yönetilir. Ne vakit demokrasi ve sosyalizm esaslarına göre teşkilâtlar kurar ve toplumsal hayata hazırlanırsanız o zaman kendi nüfusunuzla uygun bir hak sahibi olabilirsiniz." cevabını verdiler³.

İnkılâba kadar Türkistan müslümanlarının siyasi teşkilâtlar yapmağa değil, milli okullarını açmağa dahi hakları olmadığı bilindiği halde Rus sosyalistleri, Türklerin teşkilâtsizliğini, toplumsal hayata hazırlıksızlığını bahane ederek Türkistan'da yönetimi ellerine aldılar. Herkesden fazla adalet ve eşitlikden dem vuran sosyalistler, yönetim işlerinde Rus ve müslüman ayırımı yaptılar. Ruslara hâkim, Türklere mahkum nazarıyla baktılar. Ülkenin mülkî, iktisadî, askerî ve bilimsel işlerini yönetmek için özel heyetler seçilmesi gerektiğinde üyelerin dörtte üçü Ruslardan, dörtte biri ise Türklerden seçiliyordu.

2 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 7.

3 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 8.

Erzak dağıtımında da büyük haksızlıklar yapıyordu. Ruslara hergün ekmeğin dağıtımını yapılırken Türklere ancak haftada bir ekmeğin veriliyor. Adaletsizlik bununla da kalmıyor, Ruslara kişi başına verilen ekmeğin miktarı, bir Türk ailesine bir haftalık ihtiyacı olarak dağıtılıyordu. Rus köylülerine her hafta çuvallar dolusu şeker ve erzak gönderilirken Türk köylülerinin ellerindeki mevcut erzaklara, Rus askerlerince zorla el konuluyordu⁴.

Rus inkılabından sonra Türkistan müslümanları hızla teşkilatlanmaya başladılar. İnkılâbdan sonra Türkistan'da şu cemiyetler kuruldu: Şurây-ı İslâm, Ulemâ Cemiyeti, Turan Ticaret Cemiyeti, Dihkânlar Cemiyeti, Türk Ocağı, Muallimler Cemiyeti, Talebeler Cemiyeti ve Ameleler Cemiyeti⁵.

Türkistan'da iki siyasi fırka vardır.⁶ 1. Türk Adem-i Merkeziyet Fırkası: Bu fırka sosyal demokrat bir politika izlemektedir. 2. Türk Milliyetçiler Fırkası (İttihat ve Terakki Fırkası): Bu fırka Türkistan'ın tam bağımsızlığı ve turan fikrini savunmaktadır. Yukarıda sözü edilen cemiyetlerden Ulemâ Cemiyeti, Turan Ticaret Cemiyeti, Dihkânlar Cemiyeti, Türk Ocağı, Muallim ve Talebe Cemiyetleri, Milliyetçiler fırkası mensubudurlar.

Milliyetçiler (İttihat ve Terakki) Fırkası'nın önde gelen nüfuzlu üyeleri şunlardır:

- Abdülmelik Hacı: Taşkentli tüccar, Ulemâ Cemiyeti Başkanı
- Elyesa Hân-ı âlem: Taşkent'te müderris ve Ulemâ Cemiyeti idare heyeti azası
- Şeyhüddin Hân-ı işân: Hokand'da müderris ve Ulemâ Cemiyeti idare heyeti azası
- Tolagan Ahund: Taşkent'te müderris, Ulemâ Cemiyeti Taşkent ve Buhara Murahhası
- Şâgiyas Aksakal: Taşkent'li Tüccar, Ticaret Cemiyeti Başkan yardımcısı
- Muhtar Han Mahdum: Taşkent'te müderris, Ulemâ Cemiyeti idare heyeti azası

4 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2/9 .

5 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2/10.

6 ATASE Arşivi, Kls. 1854. Ds. 121, Fhr. 2/11.

- İslam Bey Hüdayârhanzâde: Taşkent Komiseri
- Timur Bey Hüdayârhanzâde: Topçu zâbiti
- Uzm. Bey Hüdayârhanzâde: Taşkent'te Türk Gücü Spor Cemiyeti başkanı
- Mehmet Sait Ahrari: Türk Ocağı başkanı ve Türk Sözü gazetesi yazarı
- Seyyid Ahmed: Semerkant'ta müderris ve şâir
- Seyyid Ömer Bey Hüdayârhanzâde: Nemengan şehrinde nüfuz sahibi
- Muzaffer Yakuboğlu: Taşkent'te tüccar ve aydın bir genç
- Mir Adil: Genç ve aydın bir tüccar
- Mehmet Han Padişahhocaoğlu: Taşkent'te aydın bir genç

Adem-i Merkeziyet Fırkası mensubu olan müslüman sosyalistler, ihtilâlin başlarında "Eğer biz Türkistan müslümanlarını istikbalde kalkınmış, medeni ve mesut görmek istiyorsak adalet ve hukuk düşmanı olan Çar Hükümeti'ni deviren, bize hak ve hürriyet bahşeden Rus sosyalistleri ile müttefik olarak çalışmalı ve Türkistan'ı sosyalizm esasına göre kurulan yeni Rusya'nın bir parçası haline getirmeliyiz. Türkistan'ın Rusya'dan ayrılmasına çalışmak, vatanımızın medeniyetsiz şark devletlerinin etkisi altında ebediyen cehalet içinde yaşamasına razı olmak demektir" diye Türkistan gençlerinin çoğunu kendi yanlarına çekmişlerdi. Fakat kısa bir süre sonra sosyalist Ruslar ile Çarlar arasında hiçbir fark olmadığı anlaşıldıktan sonra bu fırka büsbütün nüfuzunu kaybetmiştir. Bu fırkaya mensup ünlü şahsiyetlerin bir çoğu Ruslara karşı verilen mücadelede önemli görevler üstlenmişlerdir⁷.

Çar Hükümeti ile Rus demokrat hükümeti arasında bir fark göremiyen Türkler, milli teşkilâtlarını birleştirmek gereğini duydular. Hiç olmazsa millî, dinî ve medenî işlerini kendi ellerine almak için şehirlerde ve kazalarda "Şurây-ı İslâm" adıyla milli şurâlar kurdular. Taşkent İslam Şurâsı, bu şurâların hepsini bir merkeze bağlamak maksadıyla 1917 yılı Mart'ında Türkistan kurultayını toplantıya davet etti. Bu kurultay, bütün Türkistan müslümanlarının siyasi, milli ve toplumsal işlerini yürütmek için Türkistan İslam Şurâsı Merkezi'nin kurulmasına karar vererek şura üyelerini seçti. Üyelere gerekli talimat verildi. Daha sonra Türkistan Merkez Şurâsı, Kazan'dan, Kafkasya'dan top-

7 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2/12.

lumsal işlerde çalışabilecek gençler getirterek milli işleri yürütmeğe başladı⁸.

Kerensky Hükümeti'nin aldığı karar gereğince Türkistan İcra Heyeti lağvolunduktan sonra Türkistan'ın yönetimi için tayin edilen "Rusya Muvakkat Hükümeti Türkistan Komitesi", üyelerini seçerek ülkenin yönetim işlerine katıldı. Birkaç defa Türkistan kurultayını toplantıya davet ederek milletvekillerinin ülke sorunlarına dair görüşlerini aldı. Komite, şehir yönetimleri için yapılacak seçimlerde müslüman temsilcilerin çoğunluğu sağlayabilmesi için yoğun bir gayret ve faaliyet gösterdi. Bu çabalar semeresini verdi ve şehir yönetimlerinde müslümanlar çoğunluğu elde ettiler⁹.

Türkistan Komitesi, 1916 yılında Çar'ın fermânı ile zorla cephelere gönderilen Türk amelelerin vatanlarına dönüşlerini sağlamak için merkezi Rus Hükümetine başvurdu. Bu isteğin Kerensky Hükümeti tarafından kabulü üzerine cephelere ameşe olarak gönderilen 150.000 Türkistanlıdan sağ kalanlar ülkelerine geri döndüler. Komite, Rus askerlerine, Ameşe Sovyetlerine ve Kerensky Hükümeti'ne müracaat ederek halâ devam etmekte olan Yedisu katliamına derhal son verilmesini talep etti. Yedisu olaylarını incelemek ve Kırgızları teşkilatlandırmak amacıyla Yedisu eyaletine özel heyetler gönderildi. Necat, Şurây-ı İslam adlı gazeteler yayımlandı. Fakat Ekim İnkılâbına yakın Türkistan Merkez İslam Şurâsı'nın en nüfuzlu üyelerinden olan Mustafa Çokayev, Abdullah Hocayev, Şah Ahmedov, Ruslar arasındaki parti mücadelesine katıldılar. O sırada iktidarı sarsılmaya başlayan Kerensky Hükümeti ve ılımlı Rus sosyalistleri taraftarı olarak bolşevikler aleyhine çalıştılar. Merkez Şurâ da bu zâtların aleti oldu. Bu zamansız ve lüzumsuz tarafgirlik Türkistan bağımsızlık hareketine ağır darbeler inmesine yol açtı¹⁰.

Bu gelişmelerden sonra milletin, Türkistan Merkez İslam Şurâsı üyelerine olan güveni sarsıldı, Ruslara karşı bağımsızlık fikrini savunan kendine has bağımsız, milli bir program ile milli kuvvetin büyümesine çalışan ve Türkistan'da büyük nüfuza sahip olan "Ulemâ Cemiyeti", ile "Milliyetçiler Fırkası" halkın umut bağladığı teşkilatlar olarak işleri ele aldılar. Bu yüzden Kerensky taraftarı müslüman sosyalistler ile milliyetçiler arasında görüş ayrılığı ortaya çıktı. Müslüman sosya-

8 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 13.

9 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 14.

10 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 15.

listler. milliyetçilere ve Ulemâ Cemiyetlerine hürriyet düşmanı, mürteçiler gibi sıfatlar yakıştırarak bu cemiyetleri yok etmeye çalıştılar Halk arasına ayrılık tohumları saçtılar. Bu durum Ekim 1917 İhtilâline kadar devam etti¹¹.

Ekim İhtilâlinden sonra Lenin tarafından kaleme alınıp "Rusya Amele ve Askeri Sovyetler Kongresi"nce tasdik olunarak yayınlanan "sulh beyânnamesi"nde milletler hukuku hususundaki esaslara dayanılarak Hokand'da toplanan 3 ncü Türkistan müslümanları Kurultayı, Türkistan'ın muhtariyetini ilan etti (28 Kasım 1917). Muhtariyet ilan eden bu kurultayda milletin her tabakasına mensup temsilciler vardı. Kurultaya katılan üyelere çoğunun muhtariyeti ilandan maksadı, Türkistan müslümanlarını bir merkezde toplayarak meşru bir yönetim altına aldıktan sonra, milli bir bütçe oluşturmak ve milis adı altında kuvvet toplayarak bir ordu kurmak; Osmanlı Devleti ve müttefikleriyle gizlice ilişkiye girerek yapılacak yardımlarla Türkistan'ı Rus istilasından kurtarmak için gerekli hazırlıkları yapmaktı. Bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra Türkistan kurucu meclisi toplantıya çağırılacak ve Türkistan'ın bağımsızlığı ilan edilecekti. Osmanlı Devleti'nin müttefiki olduğundan Almanya'ya karşı büyük bir sempati besleniyor ve bağımsızlık mücadelesinde Almanların her türlü yardımı yapacaklarına inanılıyordu¹².

Kurultay, 44 kişilik Millet Meclisi üyelerini seçti. Meclise müslümanlardan 26, gayrimüslimlerden 18 üye girdi. Bu meclis, meclisin kuruluşuna kadar Türkistan'ın yönetimi için kendi üyeleri arasından 12 kişilik "Türkistan Muhtariyeti Muvakkat Hükümeti" adıyla bir kabine oluşturdu. Bu kabinede, Kazaklardan Muhammed Tınışbayov başkan ve dahiliye nâzırı, Abdürrahman Urazayev dahiliye nâzır muavini, Taşkent'li Ubeydullah Hocayev harbiye ve milisler nâzırı, Mustafa Çokayev hariciye nâzırı, Şah Ahmedov maliye nâzırı, Abidcan Mahmutov iâşe nâzırı, Mir Adil nafia nâzırı, Azerbaycanlı Hidayet Bey ziraat nâzırı, Nasır Han maarif nâzırı, Yahudilerden Salamon Hersfeld milli azınlıklar nâzırı olarak görev aldılar. Geriye kalan diğer iki üyelik de Ruslara bırakıldı. Muhtariyet ilanı, bütün Türkistan halkını büyük sevince boğdu. Şehir ve kasabalarda büyük kutlama törenleri yapıldı. Halk, geçici hükümete maddi ve manevi yardımda bulundu¹³.

11 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 16.

12 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 17.

13 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 18.

Türkistan Millet Meclisi, ülkede kültür düzeyinin düşük olması yüzünden işleri yürütecek eleman bulmakta güçlüklerle karşılaştı. Hükümet işlerinde çalıştırılmak üzere Türk dünyasının en önemli kültür merkezlerinden biri olan Kazan'dan ve Kafkasya'dan adamlar getirtti. Ayrıca Hazar Denizi'nde bulunan Nargen adasından Osmanlı esirlerini kaçırap Hokand'a getirterek devlet yönetiminde görevlendirmek maksadıyla Bakü'ye özel bir heyet gönderildi¹⁴.

Millet Meclisi'nin karşı karşıya kaldığı problemlerden biri de mali kaynak bulamamaktı. Mali sorunlara çözüm arayan meclis, iç borçlanma yoluna giderek piyasaya otuz milyon rublelik senet sürdü. Toplanan para ile hükümet, Hokand ve havalisinde milis teşkilâtını büyütme ve kuvvetlendirmeye çalıştı¹⁵.

İhtilâlden sonra Rusya'nın her tarafında olduğu gibi Türkistan'da da şehir ve kasabaların korunması için milis teşkilatları kuruldu. Türkistan'da bütün şehirler, yeni ve eski şehir olarak iki kısma ayrılıyordu. Yenişehirde gayrimüslimler, eskişehirde de müslümanlar yaşıyorlardı. Milis teşkilatı kurulurken de bu ayırım esas alındı. Şehirlerin hristiyan kesiminde görev yapmak üzere Ruslardan milis alınırken müslüman kesimi için de Türklerden milis alımı yoluna gidildi. Rus milislerin başına Rus, müslüman milislerin başına da Türk Komiserler tayin edildi. Milis kuvvetinden başka bütün Türkistan'da 60.000 tüfek olduğu tahmin ediliyordu. Fakat bu silahlar gayriresmi yollardan halk ve cemiyetler tarafından satın alındığı için toplu bir halde bulunmaları ve tek bir teşkilat tarafından kullanılmaları mümkün değildi. Cephane yok denilecek kadar azdı. Türklerin elinde mitralyöz ve top yoktu. Mevcut silahların çoğunu da Ulemâ Cemiyeti dağıtmıştı¹⁶.

Türkistan'da Türklerin askeri kuvvetlerinin azlığına karşılık bolşeviklerin hatırı sayılır bir askeri güçleri vardı. 6000 Rus milis kuvvetine ilave olarak tahminen 15.000 kadar da Kızıl Rus askeri bulunuyordu. Bolşevik kuvvetleri modern silahlara sahipti. Elleriinde çok sayıda top, mitralyöz, birkaç zırhlı otomobil (tank) ve üç uçak vardı. Zırhlı otomobiller ve uçaklar Taşkent'te bulunuyordu. Bolşevik kuvvetleri toplu halde bir yerde olmayıp demiryolu üzerindeki şehirlerde yüz, ikiyüz, beş yüz kişiden oluşan birliklere bölünmüşlerdi. En kalabalık

14 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhİ. 2 / 19.

15 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 20.

16 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 21.

bolşevik kuvveti, her şehirde ikişer bin kişi olmak üzere Taşkent ve Semerkant'ta bulunuyordu¹⁷.

Rus İmparatorluğu içerisinde yaşayan milletlere özerklik ve hatta bağımsızlık vaadeden Bolşevikler, Türkistan'da yönetimin müslümanların eline geçmesinden çok rahatsız oldular. Çarlık dönemi emperyalist Rus emellerini aynen benimseyen Bolşevikler, Muhtariyet Hükümeti'ni dağıtıp Türkistan'da yönetimi ele geçirmek için harekete geçmekte gecikmediler. 1918 yılı Ocak ayında, Muhtariyet Hükümeti tarafından Hokand'da teşkil edilen 600 kişilik milis kuvvetlerini yerleştirmek için Hokand Kalesi'nin Bolşeviklerce boşaltılması istendi. Bu isteği reddeden Bolşevikler, kaleyi boşalttırmak üzere gelen Türk milis kuvvetleri üzerine ateş açtılar. Türk milislerinin açılan ateşe cevap vermeleri üzerine taraflar arasında çatışma başladı¹⁸.

Bu olayı bahane eden Bolşevikler, Türkistan muhtariyetini, Türkistan "Muvakkat Hükümeti"ni büsbütün dağıtmağa ve Türkistan'da Bolşevik hakimiyetini gerçekleştirmeye karar verdiler. Öncelikle Hokand'daki Rus ve Ermenileri silahlandırdılar. Taşkent ve Semerkant'tan kızıl taburlar getirttiler. Bolşevikler böylelikle Hokand'da büyük bir kuvvet toplandıktan sonra Türklere bir nota vererek Muhtariyet Hükümeti'nin müslüman üyeleri aracılığı ile milis kuvvetlerinin elinde bulunan silahların Bolşevik Sovyetlerine derhal teslimini istediler. Türkler bu isteği hiddetle geri çevirdiler. Bunun üzerine Türklerle Bolşevikler arasında kanlı bir mücadele başladı¹⁹.

Muhtariyet Hükümeti Başkanı Mustafa Çokayev, Hokand Kalesi'ne saldırı emri verdi, fakat üstün Bolşevik kuvvetleri karşısında Türk milislerinin bir başarı elde edemeyeceğinin anlaşılması üzerine Hokand'dan kaçtı. Hükümet başkanının kaçması, milis kuvvetleri ve halk üzerinde fena bir etki yaptı. Bununla birlikte Hokand halkı ve Türk milis kuvvetleri, sahip oldukları muhtariyeti elden kaçırmamak için Bolşevikler ile ondört gün savaştılar. Türk safhalarında çarpışmalara katılanlardan ancak 600 kişilik milis kuvvetlerinde tüfek vardı. Geriye kalanlar ellerine geçirdikleri kılıç, kama, bıçak, çakı, taş ve sopalarla savaşa katılıyorlardı. Bolşeviklerin elinde ise Çar ordusuna ait her türlü silah vardı. Bolşevik askerler, silahsız halka karşı makinalı tüfekler, toplar ve hatta zırhlı otomobiller (tanklar) kullanıyorlardı. Ondört

17 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 22.

18 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 23.

19 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 24.

gün süren kanlı bir savaştan sonra Türkler mağlup oldular. Türkler, bu savaşta onbin kayıp verdiler. Hokand şehrinin müslümanların yaşadığı kısmı Ermeniler ve Bolşevikler tarafından baştan başa yakıldı, yıkıldı ve yağma edildi. Kadın ve kızların ırzlarına tecavüz edildi. Bu canavarlıktan beşikteki çocuklar bile kurtulamadılar. Ermeni ve Rus süngüleri onları beşiklerinde mısıl mısıl uyurken yakaladı. Tutukluları konuşurmak için gözlerinin önünde çocuklarının başına çiviler çaktılar, karılarının memelerini kestiler. Bu mezalim, insanlığın ve Türklüğün yüreğinde daima kanayacak derin yaralar açtı²⁰.

Bu kanlı olaydan sonra Bolşevikler, Türkistan'ın bütün milli teşkilâtlarını ve gazetelerini kapattılar, matbaalarına el koydular. Millet Meclisi üyelerinin çoğunu yakalayıp hapsettiler, bazılarını da idam ettiler.

Bolşevikler, Türkistan müslümanlarının bütün milli teşkilâtlarını ve hükümeti dağıtıp Türk'ün milli hukukunu ayaklar altına aldıktan sonra yaptıkları toplantılarda, yayınladıkları beyannâmelerde "Türkistan müslümanlarının özerk olarak yaşaması taraftarıyız. Fakat Özerk yönetimin başında Türkistan'ın amele ve fukarâ dostu olan demokratlarını görmek istiyoruz. Hokand Müslüman Kurultayı tarafından kurulan özerk yönetimin başında mürteciler, halk düşmanı milliyetçiler ve ulemâ olduğundan hiç bir zaman gerçek anlamda amele ve fukarâ iktidarı gerçekleşmeyecekti. Bu yüzden biz o fukarâ düşmanlarının yuvasını dağıttık ve Türkistan fukarâsını mürtecilerin ve kapitalistlerin esâretinden kurtardık. Şimdi biz, ülkenin hakimiyetini bu fukarânın eline vermek için Türkistan Cumhuriyeti'ni ilan edeceğiz." gibi sözlerle hareketlerine meşrûluk kazandırmaya çalıştılar²¹.

1918 yılı Türkistan Sovyetleri Kongresi, "Türkistan Sovyetler Cumhuriyeti"ni ilan etti. Bu cumhuriyeti ilan eden kongrenin 150 üyesinden ancak sekizi müslüman idi. Bu üyeler de Rus Bolşevik-Sovyeti tarafından seçilen müslüman bolşeviklerdi. Bundan sonra Türkistan'ı gerçek demokrasi ile hiçbir ilgisi olmayan Bolşevik Rus hükümeti yönetmeğe başladı²².

Bolşeviklerce cumhuriyet ilanından sonra kurulan "Türkistan Cumhuriyeti" hükümetinde oniki üyelik vardı. Bu üyeliklerden ancak dördü nüfusu onbeş milyona yaklaşan müslümanlara verilirken, nüfus-

20 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 25.

21 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 26.

22 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 27.

ları dört yüz bin civarında olan Rus, Ermeni ve Yahudilere on iki üyelik verildi. Yine otuzaltı üyeli Cumhuriyet parlamentosuna Türklerden sadece on bir kişi girebildi²³.

Türkistan'da yönetimi ele geçiren Bolşevikler, halk üzerinde dayanılmaz bir baskı kurdular. Açlığın amansız pençesinde kıvranan zavallı halktan, yardım adı altında paralar toplamaya başladılar. Kadınların kollarındaki altın ve bilezikleri bile aldılar. Toplanan bu paralarla açlıkla karşı karşıya kalan halkın erzak ihtiyaçlarını karşılayacakları yerde Türkistan'a silah, cephane ve asker yığdılar. Taşkent'in kuzeyinde bulunan üç Kırgız sahrasında yaşayan binlerce insan, istasyonlarda trenlerin etrafına toplanarak yardım dileniyordu. Karnını doyuracak bir lokma ekmeği dahi bulamıyan bu insanların ah ve figanları, içinde buldukları sefalet, en katı kalbli insanlarda ve en fanatik müslüman düşmanlarında merhamet uyandıracak bir derecede olduğu halde Bolşevikler, bu insanlık dramı karşısında seyirci kaldılar²⁴.

Müslüman Türk'ü insan yerine koymayan, aşağılayan, mutlaka yok edilmesi gerekli bir düşman gibi gören Bolşeviklerin icraatları sonucu Türkistan'da her gün yüzlerce kişi açlıktan ölmeye başladı. Bir süre sonra Bolşevikler, topladıkları yardım paralarının bir kısmını ülkedeki açlar için sarfetmeye karar verdiler. Nitekim açlara yiyecek yardımı yapılmaya başlandı. Fakat bu yardım, müslüman açlara değil, Rus ve Ermeni açlarına yapıldı. Milliyeti reddeden, tüm insanların kardeş olduğu fikrini savunan Bolşevikler, Türkistan'da bu sloganları ağızlarına bile almaktan kaçındılar. İcraatlarına Türk düşmanlığı ve hristiyan fanatizmi hakim oldu. Kafkasya'dan kovulan binlerce Ermeni'yi Türkistan'a yerleştirip masum Türk halkının üzerine saldırttılar. Türklerle milli ordu kurma izni verilmezken üçbuçuk Ermeni'ye bu hak verildi. Ermeniler, teşkilat ve ittifaklar yaparak ölmüş olan Ermenistan Hükümeti'ni Türkistan'da diriltmek istiyorlardı. Bu hayallerini gerçekleştirmek için Bolşeviklerin safına gönüllü olarak katıldılar. Hokand ve Buhara'da yapılan Türk katliamında gözü dönmüş bu caniler, yirmi binden fazla masum insanın kanını döktüler²⁵.

1917 yılında Türkistan halkı açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Bu yıl çok az yağmur yağdığı ve sulanan topraklara da pamuk ekildiğinden buğday, arpa, pirinç gibi halkın yiyecek ihtiyacında kullanaca-

23 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 28.

24 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 29.

25 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 2 / 30.

ği ürünler olmadı. Her yıl pamuk karşılığında Rusya'dan alınan erzak da gelmedi. Sahralarda ot olmadığı için hayvanlar açlıktan öldüler. Bu yüzden 1917 yılı boyunca Türkistan'da açlık hüküm sürdü. Fakat 1918'de, bir önceki yılın aksine yağmur ve kar çok yağdığından ekinler ve meyvalar çok bol oldu. Önceleri pamuk ekilen sulu yerlerde halk, aç kalmak korkusuyla buğday, arpa, mısır, pirinç gibi yenilebilecek şeyler ektiler. Anbarlar ürünlerle dolup taşı²⁶.

Türkistan halkı açlıktan kurtulmuştu, ama günden güne artan Bolşevik baskısı, açlığı ve ölümü bile aratır hale gelmişti. Türk halkı, kurtulmak için yıllardır mücadele ettikleri Çar yönetimini arar hale gelmişti. Bu dayanılmaz baskıdan kurtulmak için kurtuluş yolları aradılar. Kendi gücüyle bağımsızlığını elde edemiyen Türkistan halkı "büyük ağabey" kabul ettikleri Osmanlı Devleti'nden yardım istemek için İstanbul'a peşpeşe heyetler gönderdiler. Her gelen heyet, Teşkilât-ı Mahsusa Müdürü Ali Başhampa ile görüştüktan sonra Enver Paşa'nın huzuruna çıkıyordu. Hepsi aynı şikayet ve istekleri dile getiriyorlardı. Altmış senedir esaret zinciri altında inleyen Türkistan halkı, bu esaretten kurtulmak için ihtilalden sonra bir hürriyet ışığı görmüş ve buna sahip olmak maksadıyla kuvvet kazanmak istemişti. Ne var ki, askerî, siyasî ve toplumsal işlerde çalışabilecek medenî birikimin yok denecek kadar az olması, diğer taraftan her hareketlerini kontrol ederek ülkenin bağımsızlığı yolunda yapılan hazırlıkları yakıp yıkan Rus zulmü, Türkistan'ın "mukaddes emeline" nâil olmasına mani olmuştu. Rus baskısı ve kültürel birikimin olmaması, Türklerin milli teşkilâtlarını kurmalarına mani olmuştu²⁷.

İstanbul'a gelen heyetlerin ifadelerine göre, Türkistan'da top ve mitralyöze karşı çakı ile hücum edecek cesaret, hürriyet ve milli haysiyeti korumak uğrunda akacak deryalarca kan vardı. Fakat o cesareti tahrik edecek, o kurban olacak kanları yerinde akıtacak bir el yoktu. Böyle bir el bulunursa Türkistan kurtarılmakla kalınmaz, aynı zamanda islam alemini dört milyon süngüye sahip olabilirdi. Bu "öyle bir süngü ki, Anadolu süngüsü gibi şanlı ve parlak, öyle bir süngü ki, islam alemini kurtaracak ve böylece Turân iline sarsılmaz bir temel olacaktı..." İşte Türkistan böyle kudretli bir el arıyor ve bu kurtarıcı eli de "Altaylarda değil, Anadolu kapılarında, Marmara sahillerinde" arıyordu. Türkistanlıların gözünde bu kurtarıcı el, Osmanlı Devleti ve o eli uza-

26 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 31.

27 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 32.

tacak olan da ünü Türkistan'a kadar ulaşan, resimleri Türkistan Türklerinin duvarlarını süsleyen Enver Paşa'ydı. Türkistan'da dilden dile "Enver yiğit oğlan, gökçek kişi" sözleri bir detsan gibi dolaşıyordu.

Türkistan İttihat ve Terakki Komitesi, yalnız yardım değil Osmanlı Devleti'nden bir idealin gerçekleştirilmesini istiyordu. Komiteye göre, büyük Türklüğün birleşmesi zamanı gelmişti. Türkistan Türkleri'nin kalpleri, "Türkiye'ye İltihak" duygularıyla çırpınıyordu. En büyük arzu ve emelleri bu idi. Bu emel, Türk halkının, küçük büyük her sınıfında mukaddes bir gaye olarak tanınıyordu²⁸.

Bu milli ve haklı davalarının Türkiye'de işbaşında bulunan milliyetçi vatansever yöneticiler tarafından takdir edileceğinden şüpheleri yoktu. Zira işbaşında bulunan milliyetçi Türk yöneticilerinin "o büyük Türklüğün ittihad-ı milliyesi" davasını, milli bir gaye olarak benimsediklerine inanıyorlardı. Ülkelerini istila eden Rus emperyalistlerini kovduktan sonra "Necib Türkiye ile birleşmemek, büyük Türk ailesinin bir müstakil parçası halinde yaşamak" onlar için sözkonusu olamazdı. Çünkü, Birinci Dünya Savaşı göstermişti ki, birbirinden ayrı kalmış, bölünmüş, zayıf milletler yaşamak hakkına sahip değildir. Yaşamak, varlığını korumak ancak kuvvetli bulunmakla mümkündür. Türkistan Türklüğü bağımsızlığını ve egemenliğini sağlayacak, önderlik edecek, birleştirici rol oynayacak devlet adamlarının yokluğundan şikayetçiydiler. Daha Türkistan'ın bağımsızlığı sözü işitilir işitilmez memleketin çeşitli bölgeleri arasında hakimiyet ve hanlık iddiaları, ortaya atılacaktı. Başlayacak taht kavgaları, deryalarca kardeş kanının akmasına sebep olacaktı. Türkistan'ın bağımsızlığına engel bu sebepler olmasa bile, Türkistan ittihatçıları, bağımsızlık fikrini, "Büyük Türk İmparatorluğu" aleyhine işlenmiş büyük bir cinayet olarak değerlendiriyorlardı. Zira daha önce uygulanması mümkün görünmeyen Türklüğün birleşmesi fikrinin gerçekleştirilmesi için gerekli şartların oluştuğunu düşünüyorlardı. Savaş meydanlarında kazanılan zaferlerin Türk ordusuna b. Ortaasya yolunu açacağından, Anadolu Türklüğünün kendisine derin, bir muhabbet ve sadakat besleyen kan kardeşlerinin yardımına koşacağından emindiler. O halde birleşmeye, milli birliği kürmeye çalışmamak Türkistan Türklüğü için büyük bir günah ve kabahat olacaktı.

Savaşın sonunda dünya haritasının değişeceği ve zengin Asya topraklarının bu değişikliğin dışında kalamıyacağı aşıkardı. Türkiye, bu tarihi fırsatı değerlendirmeli ve Türkistan'ı Türk birliğine dahil etme-

28 ATASE Arşivi, Kls. 1854. Ds. 121, Fhr. 33.

liydi. Türkistan halkı, İstanbul Hükümeti'nin bu çağrıya kulak vereceğine gönülden inanıyordu. İstanbul'a gelen her heyet, yukarıda özetlemeğe çalıştığımız isteklerini dile getiriyorlardı²⁹.

Yardım istemeye gelen heyetlerden bazıları, daha da ileri giderek Osmanlı ordusu için askeri harekât planları takdim ediyorlardı. Söz konusu planlara göre Türkistan'a büyük kuvvetler göndermeye gerek yoktu. Bağımsızlık sevdalısı Türkistan halkı, eli silah tutan her ferdiyle bu şanlı mücadeleye katılacaktı. Ortada Türk ordusuna karşı koyabilecek bir Rus kuvveti kalmamıştı. Komuta heyetinden yoksun kalan Rus birlikleri bir iş göremiyecetti. öncelikle bölgeye trenlerle halka dağıtmak üzere silah, cephane, top ve mitralyöz gönderilmeliydi. Bakü'ye ulaşan Türk birliklerinin Türkistan'a iki yoldan ulaşmaları mümkündü. Birinci yol olarak Hazar Deniz'in doğu sahillerine çıkacak birlikler, demiryolunu kullanarak Taşkent'e ulaşabilirlerdi. Diğer yol ise, Hazar Denizi'nin Kuzey Doğu sahillinden hareket edecek Türk kuvvetlerini, Kürçük nehrini takip ederek Türkistan'a götürülebilirdi. Bu ikinci yol izlenerek Rusların Orenburg-Taşkent nakliyat hattını kesmek, Türkistan'ı kuzey yönünden Rusya'dan ayırmak, Amuderya ve Siriderya savunma hatlarının önemini ortadan kaldırmak gibi sonuçlar elde edilebilirdi³⁰.

Bolşeviklerin Türkistan'da yönetimi ele geçirdikten sonra izledikleri politikalar halkın büyük tepkisine yol açtı. Bolşevizm aleyhtarlarının sayıları hızla arttı. Bunun başlıca sebepleri Rusya genelinde bolşevizm karşıtı hareketin güçlenmesi, müslüman halkın dini ve toplumsal değerlerine saldırması, kadın ve kızların ırzlarına geçilmesi, binlerce insanın açlığa terkedilmesi ve Türkistan halkının, bolşevikleri bir ideolojisinin temsilcisi olarak değil, işgalci bir Rus olarak görmesidir. "Halka rağmen halk için" sloganıyla Türkistan'ı bolşevikleştirmeye çalışan Ruslar, yalnızca Türk halkının tepkisini çekmekle kalmadılar, esas dayanakları olan Türkistan demiryolları ve matbaa işlerinin desteğini de yitirdiler. Bu işçiler, kendilerine vaadedilen hakça paylaşım esasına dayalı bir sistem yerine, kan, zulüm ve işkence ile beslenen totaliter bir yönetimle karşılaşınca hayal kırıklığına uğradılar. Önce desteklerini çektiler, daha sonra işçilerle bolşevikler arasındaki sürtüşme Aşkâbat'ta çatışmaya dönüştü. Bu çarpışmada Türkmenlerle birleşen işçiler, Keranoski'den Semerkant'a kadar yönetimi ele geçirdiler³¹.

29 ATASE, Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 34.

30 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 35.

31 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 36.

Fergâne bölgesi, Ekim inkılabına kadar Menşeviklerin etki alanı idi. Ekim inkılabından sonra Bolşevikler, Fergâne'de faaliyetlerini artırmalarına rağmen halkı Menşevik etkisinden kurtaramadılar. Aksine Menşevik taraftarlarının sayıları daha da çoğaldı. Yedisu eyaleti halkı, Bolşeviklere karşı ayaklandılar. Fakat üstün Bolşevik kuvvetleri, bu ayaklanmayı bastırmayı başardı³².

Türkistan Bolşevik Hükûmeti'nin Moskova'ya gönderdiği bir telgrafta Çekoslovak askerlerinden iki bin kadarının Sibiryadan Yedisu eyaletine gelerek Rus kazaklarıyla birleşip Taşkent'e doğru yürüme-leri ihtimalinden söz ediliyor ve yardım isteniyordu. Oysa Taşkent üzerine yürüyen Çekoslovaklar değil Bolşevik aleyhtarı Rus kazaklarıydı. Orenburg şehrinin Bolşeviklerin elinde bulunması Türkistan Bolşevik Hükûmeti'nin mevkiini güçlendirmekteydi. Fakat, bu şehrin Dovokof'un eline geçmesi, Türkistan Bolşeviklerinin durumunu sarstı. Türkistan Bolşevikleri, Moskova'dan yardım istemek zorunda kaldılar. Bolşeviklerin güçlerini kaybetmeleri, buna karşılık muhalif partilerin git-tikçe kuvvetlenmesi Türkistan'da Bolşevik iktidarının yıkılacağı bek-lentilerini kuvvetlendirdi³³.

Son gelişmeler, çok güç durumda kalan Bolşevikleri, Müslüman-larla anlaşma yollarını aramaya itti. O zamana kadar Bolşeviklerin, halka iyi davranmamaları, rencide etmeleri, müslümanların örf ve adetlerini çiğnemeleri, Hokand katliamı, müslümanlarla Bolşevikler arasında bir anlaşma yapılmasını önlemişti. İktidarı kaybetme tehli-kesiyle yüz yüze gelen Bolşevikler arasında müslümanlarla anlaşmak fikrini savunanların sayılarının çoğalmasına sebep oldu. Bolşeviklerin anlaşma arzularını açıklamalarına rağmen Türklerin çoğunluğu Bol-şevik-Menşevik mücadelesine karışmamayı yeğlemekteydiler. Bu kavga-dan yararlanmak isteyen Türkistan halkı, Osmanlı ordusunun bir an önce yardımlarına koşup kendilerini Rus esaretinden kurtarmasını bek-liyordu³⁴.

Türk ordusunun 1918 yılı içerisinde Kafkasya ve İran'da kazandı-ğı başarılar, İngilizleri telaşlandırdı. Hindistan'ın kapısı durumunda olan Türkistan'ı Osmanlı Devleti ve müttefiklerine kaptırmak iste-meyen İngilizler, Türkistan'daki faaliyetlerini hızlandırdılar. Bölgeye askeri müdahale hesapları yapan İngilizler, Afganistan topraklarından

32 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 37.

33 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 38.

34 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 39.

geçip Türkistan'a ulaşacak bir demiryolu yapımını başlattılar. Bolşevik karşıtı güçlere para desteği sağladılar. İngiliz gizli servisi, sözkonusu güçlere yirmibeş milyon ruble para verdi. Bir İngiliz heyetinin Buhara'ya gelip Emir ile görüşmesinden sonra bu şehre danışmanlık yapmak üzere bir grup İngiliz subayı gönderildi. Bu subaylar, Buhara kuvvetlerinin eğitimini üstlendiler³⁵.

Buhara'ya gelen İngiliz heyeti, ulemâ ile temasa geçerek onlar vasıtasıyla tüm Türkistan ulemâsına ulaşmanın yollarını aradı. Bu girişimlerin sonucunda Türkistan'ın önemli şehirlerinden gelen ulema, temsilcileri ile İngiliz heyeti arasında görüşmeler yapıldı. İngilizler, Bolşeviklere karşı verilen mücadelede her türlü maddi destek sağlama vaadinde bulundular. Bu işbirliğinin sonucudur ki Türkistan'da Mave-ray-ı Bahr-i Hazer'de, Yedisu Eyaleti'nde, Fergane'de Bolşeviklere karşı mücadele verenlerin sayıları ve kuvvetleri arttı³⁶.

Türkistan'da başlamış olan ayaklanmaların sonucunu gelecek gösterecekti. Fakat Bolşeviklerin gün geçtikçe köşeye sıkıştıkları gözleniyordu. Orenburg tarafından yapılacak bir taarruza Bolşeviklerin dayanabileceği şüpheli görünüyordu. Bolşeviklere karşı mücadele veren güçlerin geçici bir hükümet kurdukları, Rusya'yı Bolşevik felaketinden kurtarmak ve Alman nüfuzuna mani olmak amacıyla hareket ettikleri biliniyordu. Bu geçici hükümet, bir komite teşkil edip Türkistan'ı Bolşeviklerden kurtarma görevi verdi. Bu komite, Türkistan'a kuvvet göndermek için derhal harekete geçti. Türkistan milli çevreleriyle temasa geçerek "siz bize yardım ediniz, biz de Türkistan muhtariyetini tasdik edeceğiz" önerisini götürdüler. Görünüşte işi yapan Ruslar gözükmesine rağmen gerçekte Bolşevik karşıtı bu organizasyonun arkasında İngilizler vardı³⁷.

İngiliz tahrikiyle hareket eden Rus milliyetçileri, Bolşevikleri devirip iktidarı ele geçirdiği takdirde Türkistan'da İngiliz nüfuzu hakim olacaktı. Böyle bir gelişmenin Türk dünyası için Bolşevik tehlikesinden pek bir farkı yoktu. Neticede iki durumda da Türkistan esaret altında kalacaktı. O halde yapılacak tek şey vardı, o da Osmanlı Devleti'nin elini çabuk tutmasıydı. Daha Bolşevikler işbaşında iken hiç vakit kaybetmeksizin Osmanlı Hükümetinin Türkistan'a elini uzatması gerekiyordu³⁸.

35 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 40.

36 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 41.

37 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 42.

38 ATASE Arşivi, Kls. 1854, Ds. 121, Fhr. 43.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve Türk Ordusu'nun Bakü'ye ulaştığı 1918 yılı sonbaharına gelindiğinde Türk dünyasında Osmanlı Devleti'nin yardımıyla Rus esaretinden tamamen kurtulup bağımsız olmak ümitleri artmıştı. Ancak, gelişen olaylar bu ümidin daha fazla yeşermesine imkan vermemiştir. Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesiyle savaştan çekilince, bunun tabii bir sonucu olarak Teşkilât-ı Mahsusa'nın Türk dünyasındaki faaliyetleri de sona ermiştir. Bu tarihten sonra Türkistan Türk halkı Bolşevik istilasına karşı savunmasız ve desteksiz kalmıştır. Buna rağmen bağımsızlık sevdasından vazgeçmeyen Türkistan halkı, daha uzunca bir süre mücadelelerini sürdürmüştür.